Сәадәт ***ЕЛДАРОВА***
макистрант

АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЕА БОТАНИКА ИНСТИТУТУНУН ӘМӘКДАШЛАРЫНА БИБЛИОГРАФИК ХИДМӘТИН ТӘШКИЛИ

Мүстәгиллијә тәзәчә гәдәм гојмуш республикамызын алим вә мүтәхәссисләринин сәмәрәли елми фәалијјәти үчүн зәрури васитә библиографик информасија тә'минатыдыр. Республикамызын ән али елми идарәси һесаб олунан Елмләр Академијасынын фәалијјәтиндә ботаника саһәсиндә алимләримизин тәдгигатлары кениш вүс'әт алмышдыр. Бу күн ботаника күчлү вә тез инкишаф едән бмр елм саһәсидир. Мәһз буна көрә дә гаршыја гојулан мүһүм тәләбләрдән бири бу саһәдә чалышан алим вә мүтәхәссисләримизин елми фәалијјәтини кенишләндирмәк үчүн мүһүм васитә олан библиографик информасија тә'минатынын мүасир вәзијјәтинин өјрәнилмәси, нөгсанларын үзә чыхарылмасы вә бунун әсасында һәмин тә'минатын тәкмилләшдирилмәси, сәвијјәсинин јүксәлдилмәси үчүн конкрет төвсијәләрин һазырланмасыдыр. Чүнки республикамызын Әрзаг програмына ујғун олараг Азәрбајчан Елмләр Академијасы Мәркәзи Елми китабханасы вә ЕТИ-нин биолокија саһәсиндә апарылан елми-тәдгигат ишләринин информасија тә'минин еффектлијинин артырылмасы, күнүн тәләбләри сәвијјәсинә галдырылмасы хүсуси актуаллыг вә әһәмијјәт кәсб едир.

Азәрбајчанын зәнкин флорасы нәбататчылары һәмишә өзүнә чәлб етмишдир. Буна бахмајараг, әввәлләр ботаники тәдгигатлар гејри-мүнтәзәм вә кичик һәчмдә апарылырды. Азәрбајчанда

нәбатәт елминин инкишафында республикамызын флора вә битки өртүјүнүн өјрәнилмәси мәгсәдилә тәшкил едилмиш експедисијаларын бөјүк ролу олмушдур. Нәтичәдә Азәрбајчан Дөвләт Елми-Тәдгигат Институтунда ботаника сексијасы, 1932-чи илдә кечмиш ССРИ ЕА-нын Загафгазија филиалынын Азәрбајчан шө'бәсинин ботаника сектору, 1936-чы илдә ССРИ ЕА Азәрбајчанын филиалы нәздиндә Ботаника Институту јарадылмышдыр ки, (2. -с. 1) бу да республикамызда биолокија тәмајүллү илк елми мүәссисә иди. Институт тәшкил едилдији заман орада 30 әмәкдаш фәалијјәт көстәрирди ки, бунлардан да чәми бир нәфәрин елми дәрәчәси вар иди. Һазырда институтда 1294 ишчи вар. Институтун 8 шө'бә вә 20 лабалаторијасында 804 елми ишчи, о чүмләдән Азәрб. ЕА-нын 10 һәгиги, 9 мүхбир үзви, 76 елмләр доктору вә 380 елмләр намизәди, 89 аспирант чалышыр.(1.-с.53.)

Институтда тәчрүби әһәмијјәти олан елми ишләрә дә дигтәт верилир. Вәтәнимизин мүхтәлиф јерләриндә вә дикәр харичи өлкәләрдә битән бәзәк, дәрман, ефирјағлы вә дикәр фајдалы биткиләрин интродуксијасы елми-тәдгигат ишләри үчүн әсас база олмагла бәрабәр, Нәбатат бағы бир мәдәни-маариф очағы кими биолокија елминин наилијјәтләрини, тәбиәтин мүһафизәси идејасыны әһали арасында тәблиғ едир.

Фәалијјәт шәраити илә әлагәдар олараг мүтәхәссисин мә'лумат тәләбаты сорғулары әмәлә кәлир вә формалашыр. Јери кәлмишкән гејд етмәк лазымдыр ки, мә'лумат тәләбатынын мөвзусу мүтәхәссисләрә сәмәрәли китабхана-библиографија хидмәти системинин јарадылмасы, тәшкили вә инкишафы үчүн әсас параметрләрдән бири сајылыр. Белә ки, мә'лумат тәләбаты мүтәхәссисин мараг саһәсини, чалышдығы иш истигамәтини тә'јин едир. Мә'лумат тәләбатынын профиллији вә хронолокијасы да китабхана-библиогрфија хидмәтиндә вачиб шәртләрдән бири сајылыр. Мәсәлән, 1996-чы илдә ЕТИ-нин гаршысына гојдуғу "Хәзәрин сәвијјәсинин дәјишмәси илә әлагәдар Хәзәрјаны бөлкәләрин битки өртүјү, флорасынын тәдгиги вә мүһафизәси", "Фајдалы јабаны вә мәдәни биткиләрин мәншәји, мүасир вәзијјәти, кенетик еһтијатларынын горунмасы, интродуксијасы вә истифадәси јолларынын өјрәнилмәси", "Екстремал шәраитдә биткиләрин фотосинтез апаратынын молекулјар-кенетик тәшкили", "Әтраф мүһит амилинин кәркинләшмәси шәраитиндә битки системләринин е'тибарлылыг принсипләринин тәдгиг" кими

проблемләри уғурла баша вурмушдур.

Мүасир дөврдә елми-техники тәрәггинин даhа да сүр'әтлән-мәси үчүн әсас вәзифәләр елмлә истеhсалын әлагәсини мөhкәмләндирмәкдән, елми-тәдгигат ишләрини истеhсалын еhтијачларына јөнәлтмәкдән ибарәтдир. Республикамызда елми ишчиләрин, елми идарәетмәнин, истеhсалатын библиографик тә'минаты вәзифәләри дә елми-тәдгигат ишләринин бу истигамәтләри илә истигамәтләнмәлидир.

Беләликлә, мүасир елми-техники тәрәгги библиографик хидмәтин гаршысында әсас ики вәзифә гојур. Јә'ни о, бир тәрәфдән, әсаслы елми тәдгигат ишләринин јеринә јетирилмәсинә, дикәр тәрәфдән јени елми-техники наилијјәтләрин итсеhсалатда тәтбигинин сүр'әтләнмәсинә тә'сир көстәрмәлидир. Демәли, библиографик мә'луматын һәм елми, һәм дә истеhсалат мүәссисәләриндә ролу даhа да артыр вә онларын гаршысында дуран вәзифәләрин јеринә јетирилимәсиндә мүһүм амил олур. (3. -с. 49)

Азәрбајчан битки аләмини өјрәнән елми мәркәз кими фәалијјәт көстәрән Ботаника Институту hаггында олан бүтүн материаллары арашдырдыгда әввәлки дөврләрлә мүгајисәдә hал-hазырда нәбатат елминин инкишафында бөјүк дирчәлиш hисс олунур. Мәнбәләрдә гејд олунан бә'зи мә'луматларын, хүсусилә дә рәгәм көстәричиләринин күнү-күндән артан јени нөв, сорт ағач, кол вә битки коллексијаларынын сајына мүсбәт мә'нада ујғун кәлмәмәси фикримизи бир даhа тәсдиг едир.

Көстәрилән мәсәләләрин hәлл едилмәсиндә, мүхтәлиф експедисијаларын тәшкилиндә, апарылан тәдгигат ишләриндә електрон микроскопу, радиоактив изотоплар, спектроскопија, иммунолелектрофарез, hесаблајычы техника вә с. кими мүтәрәгги методлардан кениш истифадә едилир. Бәс, библиографик хидмәтин сәмәрәли тәшкили үчүн бу вә ја дикәр метод вә үсуллар тәтбиг едилирми? Тәбии ки, елми нәтичәләрин, ихтирачылыг јарадычылығынын тәшәббүскарлығыны инкишаф етдирән амилләрдән бири дә ЕТИ-нин хүсуси әдәбијјата малик елми китабханасынын олмасыдыр. Ботаника Институтунун әмәкдашларына библиографик хидмәтин тәшкилинин hансы сәвијјәдә олмасыны мүәјјәнләшдирмәк үчүн бмр тәтгигат објекти кими көтүрүлән китабхананын бу саhәдә көрүлән ишләрин комплекс шәкилдә тәhлили нәтичәсиндә мә'лум олур ки, бу истигамәтдә китабхана аз иш көрмәјиб. Лакин hал-hазыркы шәраитдә онун hәјата кечирдији функсијалар мүасир дөврүн тәләбләринә чаваб вермир. Китабханада тәртиб олунан вә сахланылан hесабатлары (1997 истисна олмагла) там, долғун вә елми шәкилдә тәртиб олунмамасы да онун библиографик фәалијјәти hаггында ајдын тәсәввүр әлдә едилмәсини олдугча чәтинләшдирир.

Китабханада библиографик фәалијјәт саhәсиндә әлдә едилән наилијјәтләр сәчијјәләндириләркән белә бир факты да инкар етмәк олмаз ки, hәлә онун бу саhәдәки ишинин тәшкилиндә вә апарылмасында чатышмамазлыглар вар. Мәсәлән, библиограф вәзифәси штат чәдвәлиндә нәзәрдә тутулмадығы үчүн библиографик иш китабханачы тәрәфиндән јеринә јетирилир вә әсас диггәт сораг-библиографија апаратынын јарадылмасына верилир. Китабханада мә'лумат библиографија вә сораг библиографија хидмәти исә онун ади имканы дахилиндә hәјата кечирилир.

Индијә гәдәр ботаниканын ајры-ајры проблемләринә даир чәми бир библиографик көстәричи ("Хлорхолинхлорид (ТУР) вә памбыгчылыгда, үзүмчүлүкдә вә тәрәвәзчиликдә ондан истифадә олунмасы") вә ики библиографик мәчмуә ("Тәбии гида рәнкләјичиләри), "Пиј јағлары вә онларын халг тәсәррүфатында әhәмијјәти") тәртиб едиләрәк чапдан чыхмышды. Бу мәчмуәләрдә харичдән алынмыш хаммалын кимјәви тәркиби, онларын кејфијјәтинә мүхтәлиф шәраитләрин, факторларын вә техники режимләрин тә'сири, алынма үсуллары, јејинтидә истифадә вә сахлама мүддәти, сәнаје вә тибдә истифадә олунмасы илк дәфә олараг ардычыл вә системли шәкилдә топланмышдыр. Бу да елми-тәдгигат ишләринин вә елми-техники мә'мулатларын ишләнмәси заманы хејли вахт гәнаәт етмәклә тәдгигат ишләринин сүр'әтлә апарылмасына имкан верир. Лакин hал-hазыркы дөврә гәдәр библиографик вәсаитин чап олунмасы ботаника саhәсиндә библиографик тә'минатын ашағы сәвијјәдә олмасына дәлаләт едир.

Буна көрә дә "Инстититутун әмәкдашларына библиографик хидмәтин тәшкили" илә бағлы әлдә едилән материаллырн дәгиглијини, шиширдилмәдијини тәсдиг етмәк үчүн алим вә мүтәхәссисләримиз арасында онларын библиографик информасија тә'минаты илә әлагәдар анкет-сорғусуну апармалы олдуг.

Сорғу инстититун ән актив елми ишчиләри арасында тәтбиг едилиб. Белә ки, онлар јүксәк елми дәрәчәјә малик олан, китабханаја даhа тез-тез мурачиәт едән, МСП системиндә фәал иштирак етмиш алим вә мүтәхәссисләримиздир.

Анкет сорғусунда 20 нәфәр - 4 нәфәр биолокија елмләр доктору, бир нәфәр кимја елмләри доктору, 8 нәфәр биолокија

елмләр намизәди, бир нәфәр кәнд тәсәррүфаты елмләр намизә-
ди вә бир нәфәр аспирант, елми дәрәчәси олмајан бир нәфәр
баш елми ишчи, 3 нәфәр кичик ишчи иштирак едиб.

Сорғунун тәһлили көстәрди ки, елми ишчиләрин ән чох ан-
кетдә ән чох әксини тапан 20-чи суала ("Сизин фикринизчә, ка-
талог вә картотека арасында һансы фәргләр вар?") чаваб вер-
мәкдә чәтинлик чәкмишләр. Бу исә институтун әмәкдашлары-
ны китабхана-библиографија биликләрини јахшы мәнимсәмә-
дикләрини көстәрир. Онлары мә'лумат нәшрләриндән, каталог
вә картотекадан сәрбәст истифадә етмәк бачарыглары олмады-
ғы үчүн сораг-библиографија апаратына да "өзүнәхидмәт аләти"
кими мүрачиәт едә билмирләр.

Материаллары јекунлашдырараг гејд етмәк лазымдыр ки, рес-
публикамызда ботаникаја даир сораг-мә'лумат әдәбијјатынын,
мүхтәлиф жанрларынын инкишафыны сүр'әтләндирмәк тәләб
олунур. Ботаника вә она јахын олан дикәр елм саһәләри - фи-
зиолокија, тәбабәт, кенетика, селексија, торпагшүнаслыг, мик-
робиолокија, биокимјаја даир бир сыра нәшрләрин тәрчүмә
едилмәсиндә диггәт артырылмалыдыр. Ботаниканын ајры-ајры
саһәләринә даир мүасир дөврүн тәләбләринә чаваб верән лүғәт-
ләр тәртиб едилмәлидир.

Беләликлә, Азәрбајчанда ботаника саһәсиндә чалышан елми
ишчиләрин пешә сорғуларынын өјрәнилмәси көстәрир ки, он-
ларын илкин мә'лумата олан тәләбаты һеч дә лазыми шәкилдә
өдәнилмир. Јә'ни мә'луматын үмуми ахыны илә онларын тәлә-
баты арасында мүәјјән ујғунсузлуглар вардыр. Бу һәр шејдән әв-
вәл республикамыздакы сосиал=сијаси вә игтисади дәјишиклик-
ләрлә әлагәдар олараг нәшријјат ишиндә јаранан бөһран вәзиј-
јәтлә бағлыдыр. Јә'ни малијјә чәтинликләри илә әлагәдар ола-
раг республикамызда үмуми китаб мәһсулу ичәрисиндә ботани-
каја даир әдәбијјат һәм ад, һәм дә тираж е'тибарилә азлыг тәш-
кил едир.

Башга сөзлә, ботаника саһәсинә даир јазылан, лакин әлјазма-
сы шәклиндә галаг-галаг топланан елми әдәбијјт чох аз нәшр
олунур. Фикримизчә, биринчи нөвбәдә бу саһәдә гаршыда дуран
ән мүһүм вәзифәләрдән бири ботаника үзрә үмуми чап мәһсу-
лунун ад вә тираж е'тибарилә јүксәлдилмәсинә наил олмагдыр.
Икинчиси, бир аз өнчә гејд едилдији кими республикамызда бо-
таника үзрә елми-тәдгигат ишләринин мигјасынын кенишләнди-
рилмәси перспективини нәзәрә алараг, елми тәдгигат характер-
ли нәшрләринин артырылмасына хүсусилә бөјүк әһәмијјәт ве-

рилмәлидир. Үчүнчүсү, ботаника саһәсиндә елми ишчиләрин мә'лумат тә'минаты системиндә харичи әдәбијјатын мүһүм јер тутмасы илә әлагәдардыр. Белә ки, анкет сорғусунда иштирак едән елми ишчиләрин хејли һиссәси бир вә ја бир нечә харичи дил билир вә тәбии ки, мүхтәлиф харичи дилләрдә чап олунан әдәбијјатдан да истифадә едирләр. Анкетдә бешинчи бөлмәдә өз әксини тапан, "Ән чох һансы дилләрдә олан мәнбәәләрдән истифадә едирсиниз?" суалына чаваб јазан елми ишчиләрин мүхтәлиф дилләрә мүнасибәтини ашағыдакы чәдвәлдән ајдын көрмәк олар.

ДИЛЛӘР ҮЗРӘ	ЧАВАБЛАР (САЈ Е'ТИБАРИЛӘ)
Азәрбајчан	16
рус	20
инкилис	10
алман	3
франсыз	1
башга дилләрдә	1

Көрүндүјү кими рус вә инкилис дилләри башга дилләрә нисбәтән алим вә мүтәхәссисләр арасында даһа кениш јајылмышдыр. Белә ки, јухарыда гејд едилдији ким институтун әмәкдашларындан 20 нәфәр рус, 10 нәфәр исә инкилис дилиндә охумағы бачардығыны јазмышдыр. (Нәзәрә алмаг лазымдыр ки, анкет сорғусу јалныз 20 нәфәр арасында кечирилиб.) Бу, бир даһа ону тәсдиг едир ки, доғма дилимиздә онларын пешә сорғуларыны өдәјә билән чап мәһсулу нәшр олунмур.

Һал-һазырда алим вә мүтәхәссисләримиз информасија гытлығы дујдуглары үчүн елми тәдгигат ишләринин кејфијјәт вә кәмијјәт бахымындан сајынын илдән-илә артмадығынын (әвәлки илләрлә мүгајисәдә) шаһиди олуруг. Мә'лумдур ки, дүнја базарында сатылан ән гијмәтли әмтәә информасијадыр. Мүасир дөврдә дә ботаникләримизи билаваситә харичдән алынан информасија даһа чох марагландырыр. Онлары лазым олан, мәгсәдәмүвафиг мә'луматларла тәчһизетмәк, китабхана-библиографија хидмәтини јүксәк сәвијјәдә һәјата кечирмәк үчүн харичдән алынан материаллара бөјүк еһтијач дујулур. Тәәссүфләр ки, мүстәгил бир хүсуси елми китабхана кими фәалијјәт көстәрмәси чәтин бир дөврә тәсадүф етдији үчүн алим вә мүтәхәссисләримизин, институтун әмәкдашларынын сорғуларыны там өдәјә-

чәк сәвијјәдә харичи әдәбијјаты әлдә едә билмир.

Алимләримиз харичи әдәбијјатдан тез-тез елми вә тәчрүби мәгсәдлә истифадә едирләр. Охучулар јени харичи әдәбијјатларын нәшри һаггында мүхтәлиф мәнбәләрдән мә'лумат алырдылар. Сорғуда иштирак едәнләр бу мәгсәдлә әввәлләр харичи нәшрләр һаггында каталог вә бүллетенләрә мүрачиәт етдикләрини билдирмишләр. Лакин мүасир дөврдә онлар, демәк олар ки, библиографик информасија блокадасындадырлар. Буна көрә дә дөрдүнчү тәклиф Информасијанын Сечилиб Јајылмасы системинин бәрпа едилмәси зәрурәти илә бағлыдыр. Биологларын гаршысында дуран вәзифәләр чохтәрәфли вә мүрәккәбдир. Бүтүн бунлары һәјата кечирмәк үчүн савадлы, ихтисасындан әлавә ботаника елминин ајры-ајры саһәләри һаггында мүәјјән мә'лумата малик олан библиограф кадрларынын јетишдирилмәсинә хүсуси диггәт јетирмәк лазымдыр.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Азәрбајчан Елмләр Академијасынын 1996-чы илдәки фәалијјәти һаггында һесабат: Хидмәти истифадә үчүн.-Б. Елм,1997.-124с

2 ЕА-нын В.Л Комаров адына Ботаника Институту 50ил.-Б. Елм, 1987.-128 с

3. Әлијев З.һ. Мүасир дөврдә Азәрбајчанда елми-тәдгигат ишчиләри вә мүтәхәссисләринин библиографик тә'минатынын әсас истигамәтләри // Социализмин тәкмилләшдирилмәси илләриндә Азәрбајчанда елми ишчиләрә китабхана-библиографија хидмәти: (елми әсәрләрин мөвзу мәчмуәси) - Б., АДУ, 1085. - 49 с.